

Veřejné informační služby knihoven¹

Na základě podkladů MK ČR, SKIP a NK ČR připravil Vít Richter

Cíle programu VISK

Základním cílem programu Veřejné informační služby knihoven (dále jen VISK) je inovace veřejných informačních služeb knihoven na bázi informačních technologií (ICT). Veřejné služby knihoven se orientují zejména na:

- Poskytnutí veřejně přístupných míst s kvalifikovanou obsluhou a vybavených ICT, která garantují rovné podmínky přístupu k informačním zdrojům a sítím pro všechny skupiny občanů
- Podporu celoživotního vzdělávání a uspokojování kulturních potřeb občanů
- Zpřístupnění informací z oblasti veřejné správy ve smyslu zákona 106/99 o svobodném přístupu k informacím
- Poskytování informací na podporu cestovního ruchu, podnikání, právního vědomí, nezávislého rozhodování včetně poskytování speciálních knihovnických a informačních služeb sociálním a národnostním menšinám
- Zprostředkování informací a dokumentů pro oblast výzkumu a vývoje
- Uchování a zpřístupnění národního kulturního dědictví soustředěného v knihovnických fondech

Realizací programu Veřejné informační služby knihoven se naplňují priority a cíle stanovené:

- Usnesením vlády č. 401 ze dne 28. dubna 1999 ke Strategii účinnější státní podpory kultury
- Usnesením vlády č. 525 ze dne 31. května 1999 ke Státní informační politice
- Usnesením vlády č. 351 z 10. dubna 2000 o Koncepci státní informační politiky ve vzdělávání
- Usnesením vlády č. 527 ze dne 31. května 2000 o Akčním plánu realizace státní informační politiky pro období do konce roku 2002

¹ Charakteristika programu VISK a jeho podprogramů odpovídá stavu rozpracování ke dni 18.7.2000. V další fázi se předpokládá na základě diskuse a prohloubení koordinace s dalšími programy v rámci Akčního plánu SIP další zpřesňování podkladů zadání programu VISK.

Dílčí cíle programu VISK

1. Napojením veřejných knihoven na Internet a jejich vybavením ICT umožnit, aby přibližně 90% občanů ČR mělo v místě svého bydliště přístup k Internetu prostřednictvím veřejné knihovny.
2. Zpřístupněním katalogů knihoven v prostředí Internetu rozšířit a zkvalitnit přístup místních i vzdálených uživatelů ke knihovním fondům a informačním zdrojům v knihovnách ČR bez ohledu na místo jejich uložení.
3. Zajistit pohotové a efektivní vyhledávání informací o dostupnosti knihovních fondů v knihovnách a informačních institucích na území ČR, zrychlit a zkvalitnit meziknihovní výpůjční služby a služby dodávání dokumentů v knihovnách ČR
4. Rozšířit nabídku informačních služeb a zdrojů poskytovaných na bázi ICT včetně rozšíření možností přístupu k placeným informačním zdrojům doma i v zahraničí pro potřeby vzdělávání, podnikatelů a další činnosti.
5. Vybudovat a zprovoznit digitální knihovnu a archiv, které budou zajišťovat uchování a zpřístupnění vzácných dokumentů knihoven specializovaným skupinám uživatelů i nejširší veřejnosti.
6. Metodou digitalizace zajistit ochranu a široké zpřístupnění vzácných dokumentů knihoven a dalších sbírek ohrožených rozpadem, tvořících důležitou součást národního kulturního dědictví.
7. Podílet se na digitalizačním programu UNESCO Paměť světa, programu států G7 Bibliotheca Universalis a realizovat jedny z nosných aktivit právě probíhajícího 5. rámcového programu EU v oblasti digitální ochrany a zpřístupnění kulturního dědictví.
8. Vyškolit pracovníky všech typů knihoven v dovednostech práce s ICT tak, aby mohli poskytovat kvalifikovanou pomoc všem uživatelům knihoven při využívání informačních zdrojů a sítí.
9. Zlepšit vzájemnou kooperaci knihoven v oblasti získávání, zpracování a sdílení informačních zdrojů
10. Racionalizovat zpracování knihovních fondů v knihovnách ČR poskytováním služeb sdílené katalogizace a redukovat celkový objem primární katalogizace při retrospektivním i souběžném zpracování knihovních fondů

Vazby programu VISK na další programy a podprogramy Akčního plánu SIP

Z komplexního charakteru činnosti knihoven a informačních institucí, které působí v různých oblastech a oborech vyplývá těsná návaznost programu VISK na další programy a podprogramy realizované v rámci Akčního plánu SIP. Jedná se zejména o:

- Program informační gramotnosti – nositel MŠMT
- Program Vzdělávání pracovníků veřejné správy – nositel MŠMT
- Program Veřejné informační služby – nositel MV

- Program Portál veřejné správy – nositel MV
- Program Kontaktní místa veřejné správy – nositel MV
- Programy Elektronické služby veřejné správy – nositel MV

Plánované financování programu VISK v letech 2000 – 2003

Předpokládá se, že náklady na financování programu by mohly v období let 2000 až 2003 dosáhnout celkové částky 521 mil. Kč v následující struktuře:

CELKEM	2000	2001	2002	2003	2000 až 2003
Investice	8	45	41	42	136
Neinvestice	22	123	120	120	385
Celkem	30	168	161	162	521

Skutečné financování programu v jednotlivých letech však bude závislé na celkovém objemu financování Akčního plánu státní informační politiky, o kterém bude rozhodováno každoročně v procesu přípravy a schválení státního rozpočtu. Rozpočet jednotlivých programů bude každý rok upřesňován ve vztahu k celkovému objemu finančních prostředků, ale také ve vztahu k určení pořadí priorit programů v rámci Akčního plánu.

Program VISK je členěn na devět vzájemně provázaných podprogramů, které naplňují stanovené cíle.

1 Koordinační centrum programu VISK

Cíle podprogramu

Cílem programu Koordinační centrum VISK je založení a provoz koordinačního centra při Národní knihovně ČR, jehož úkolem je zejména:

- koordinace zavádění informačních technologií v oblasti knihoven, výběr a iniciování standardů
- mezirezortní koordinace s dalšími programy při realizaci Státní informační politiky (SIP) a programů v rámci výzkumu a vývoje, kontakt s příslušnými útvary ústředních orgánů státní správy. Hlavním úkolem v této oblasti bude zejména koordinace s programy *EDU - Informační gramotnost* v kompetenci MŠMT a programy *Elektronické služby veřejné správy – Informační systémy veřejné správy*
- aktualizace a vyhlášení programu, organizace výběru projektů ve veřejném řízení
- správa a rozdělování ústředních dotací ve vztahu ke stanoveným cílům programu
- monitorování a kontrola dosažených výsledků vybraných projektů
- stanovení programu vývoje nových produktů
 - a) v oblasti dokumentů a služeb

- b) v oblasti infrastruktury sítě
- c) vzdělávání pracovníků knihoven
- zastupování knihoven při uzavírání hromadných smluv s dodavateli na licence, služby, technická zařízení apod. s cílem dosažení maximální hospodárnosti; kontakty se soukromým sektorem
- zprostředkování expertního poradenství spolupracujícím knihovnám
- prezentace výsledků programu veřejnosti

Rozhodnutím ministerstva kultury bude Koordinační centrum programu VISK zřízeno v Národní knihovně ČR. Poskytnuté finanční prostředky budou účelově vázány na zajištění činnosti Koordinačního centra.

Plánované financování podprogramu v letech 2000 – 2003

VISK 1	2000	2001	2002	2003	2000 až 2003
Investice	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
Neinvestice	0,520	0,560	0,590	0,620	2,290
Celkem	0,520	0,560	0,590	0,620	2,290

Zahájení činností Koordinačního centra VISK se předpokládá od 1.9. 2000. V první fázi bude realizována úprava a vybavení prostor centra, které poskytne Národní knihovna ČR. Jsou plánována dvě pracovní místa se zařazením do třídy 10 a 8. Pracovníci jsou určeni na koordinaci programu jako celku a na správu a rozdělování finančních prostředků podprogramu VISK 2 a VISK 3. Správa ostatních podprogramů bude zajišťována z rozpočtu Národní knihovny ČR.

2 Mimoškolní vzdělávání pracovníků knihoven

Cíle podprogramu

1. Prioritně vyškolit **minimálně 1 pracovníka každé veřejné knihovny** (v 1. etapě tzv. knihoven profesionálních) v dovednostech práce s informačními a komunikačními technologiemi (ICT) na úrovni evropského standardu European Computer Driving Licence (ECDL) tak, aby mohl:
 - a) poskytovat kvalifikovanou asistenci, případně základní uživatelské proškolení v ICT ostatním obyvatelům města/obce
 - b) instruovat či školit ostatní pracovníky knihovny

Tento cíl souvisí s celkovým záměrem vládní politiky zajistit občanům **přístup k Internetu s kvalifikovanou asistencí** a využívání ICT na veřejně přístupném místě (jímž je v tomto případě veřejná knihovna) **v každé obci ČR**. Cílovou skupinou jsou především knihovníci z knihoven v okresních a menších městech a obcích. Program VISK 2 přímo navazuje na program VISK 3. Prioritně bude zajišťováno vzdělávání pracovníků knihoven nově

připojených k Internetu nebo zahajujících automatizaci svých činností v rámci programu VISK 3.

2. Vyškolit **pracovníky dalších typů veřejných a veřejně přístupných knihoven** (Národní knihovna ČR, státní vědecké knihovny, Moravská zemská knihovna, ústřední odborné knihovny, vysokoškolské knihovny, knihovny AV ČR apod.) v dovednostech práce s ICT na úrovni evropského standardu ECDL. Tyto knihovny budou zajišťovat v oblasti ICT obdobnou službu veřejnosti (týká se především velkých měst) a speciálním skupinám obyvatel v souladu se svým posláním. Proškolení pracovníci budou instruovat či školit ostatní pracovníky knihovny.

Tento cíl podporuje výše zmíněný záměr a dále rozšiřuje možnosti asistovaných služeb vybraným skupinám obyvatel (zejména studenti a pedagogičtí pracovníci VŠ, děti, znevýhodnění občané atp.) ve velkých městech.

3. **Expertním školením** specialistů a školením nových trendů v oblasti využívání ICT ve veřejných informačních službách knihoven podpořit rozvoj nových typů služeb na bázi ICT. Tato část bude tvořit menší procento celkového objemu vzdělávacích činností a rozdělovaných finančních částek.

Tento cíl podporuje reflektování vývoje ICT v oblasti informačních služeb a činností ve vzdělávání informačních pracovníků a knihovníků a ev. doplňování a změny standardů tohoto vzdělávání v souladu s vývojem v EU.

4. **Vybudovat vzdělávací centra** v ústředních knihovnách krajů, která budou sloužit pro:

- Školení knihovníků v dovednostech pro práci s ICT, viz ad 1 – 3
- Různé formy rekvalifikačního studia a celoživotního vzdělávání knihovníků
- Školení, instruktáže a prezentace služeb knihovny na bázi ICT pro vybrané skupiny občanů, např. pro seniory, ženy z domácnosti, národnostní a sociální menšiny, mládež apod.
- Volná kapacita vzdělávacího centra může být poskytnuta například pro školení pracovníků státní správy a samosprávy v dovednostech pro práci s ICT nebo pro rozšíření nabídky pracovních stanic napojených na Internet pro veřejnost.

5. Dopracovat a uplatnit „**Koncepci celoživotního vzdělávání knihovníků**“ při koordinaci vzdělávacích aktivit pro pracovníky/knihovníky v rámci ČR, zejména s vazbou na projekt „**Výukové centrum pro další vzdělávání knihovníků v České republice**“, viz blíže kapitola Vyhodnocení ekonomické efektivity podprogramu.

Plánované financování podprogramu v letech 2000 – 2003

VISK 2	2000	2001	2002	2003	2000 až 2003
Investice	2,250	4,500	0,000	0,300	7,050
Neinvestice	4,655	13,410	6,350	7,050	31,465
Celkem	6,905	17,910	6,350	7,350	38,515

Jedním ze základních cílů programu VISK 2 je vybudování vzdělávacích center v ústředních knihovnách krajů, Národní knihovně ČR a Moravské zemské knihovně. Pro každé centrum je plánováno 15 + 1 pracovní místo vybavené počítačem, základní technikou pro prezentaci (datový projektor, tabule, flipchart) a vybavení základním zařízením. V roce 2000 se předpokládá vybudování 7 vzdělávacích center a v roce 2000 zbývajících.

Náklady na zajištění lektorů

Předpokládá se, že vlastní školení bude zahájeno od počátku roku 2001.

V roce 2001 se předpokládá realizace 9586 hodin výuky ICT s celkovými náklady 4,1 mil. Kč. V 7200 vyučovacích hodinách bude možno realizovat 60 základních kurzů pro práci s ICT v rozsahu 120 hodin, v nichž bude proškolen 900 pracovníků. Zbývajících kapacita 2386 vyučovacích hodin může být využita pro specializované školení pro práci s ICT. Tyto proporce budou upravovány podle skutečné poptávky s tím, že prioritně budou uspokojovány požadavky na základní kurzy ICT.

V roce 2002 se předpokládá realizace 13093 hodin výuky ICT s celkovými náklady 5,6 mil. V rámci 10800 vyučovacích hodin bude možno realizovat 90 základních kurzů práce s ICT v rozsahu 120 hodin, ve kterých bude proškolen 1350 pracovníků. Zbývajících kapacita 2293 vyučovacích hodin může být využita pro specializované školení pro práci s ICT.

V roce 2003 se obdobně jako v roce 2002 předpokládá realizace 13093 hodin výuky ICT s celkovými náklady 5,6 mil. Kč.

Vyhodnocení ekonomické efektivity podprogramu

Ekonomická efektivnost podprogramu VISK 2 je založena zejména na těchto principech:

- Podstatná část školení různých úrovní dovedností s ICT pro pracovníky knihoven bude realizována jednotlivými knihovnami na neziskovém principu.
- Tento způsob organizace umožní podstatnou redukci nákladů a současně přispěje k intenzifikaci využití všech zařízení, kterými knihovny disponují. Programem bude podporováno kontinuální předávání znalostí a dovedností ICT mezi pracovníky knihoven s plnou kvalifikací a začátečníky.
- Pro vybrané stupně a specializace školení v ICT budou organizována výběrová řízení, která umožní optimalizovat vztah mezi cenou a kvalitou školení.
- Předpokládá se úzká koordinace všech vzdělávacích aktivit v oblasti mimoškolního vzdělávání knihovníků v rámci celé ČR, která bude vymezena celostátní Koncepcí celoživotního vzdělávání knihovníků. Koncepce je v současné době připravována v rámci projektu podporovaného nadací Open Society Foundation **“Výukové centrum pro další vzdělávání**

knihovníků v České republice“ „, který vznikl z iniciativy MOLIN² v r. 1999 a má být realizován v letech 1999–2002. Projekt počítá s podporou OSI/NPL ve výši 78 394 USD (2 800 tis. Kč) na dovybavení několika center a zejména na honoráře lektorů. Celková cena projektu je odhadována na 177 896 USD (6 400 tis. Kč).

- Předpokládá se dále úzká spolupráce zejména s programy **EDU 2 – Další vzdělávání pedagogů pro roli ICT koordinátora**, **EDU 8 – Další vzdělávání učitelů v ICT** a **EDU - 9 Realizace programu Informační gramotnosti občanů**, které budou zajišťovány MŠMT. V této oblasti se počítá především s využíváním společných standardů, pomůcek a nástrojů včetně nabídky na vzájemné využívání kapacit a studijních programů.
- Cílovým záměrem programu je především zvyšování kvalifikace uživatelů/obyvatel ČR, a tím i jejich konkurenceschopnosti a uplatnění na trhu práce.
- Podprogram VISK 2 zajišťuje ekonomickou efektivitu podprogramu VISK 3 (pouze kvalifikovaný personál může ekonomicky efektivně využívat implementovanou techniku a připojení k Internetu). Kvalifikované využívání ICT např.:
 - zkracuje dobu připojení (u komutovaných linek), a tím zlevňuje provoz,
 - umožňuje četnější, rychlejší, a tím efektivnější využití služeb a zdrojů (u ostatních typů připojení) větším množstvím uživatelů,
 - pozitivně ovlivňuje hospodárnost a efektivitu práce s ICT v knihovnách (většinou zřízených a financovaných státní správou či obecní samosprávou a jejími složkami), čímž šetří náklady na provoz a zvyšuje kvalitu a kapacitu služeb uživatelům.

Pravidla pro předkládání žádostí a výběr účastníků a akcí podprogramu

Řízení programu

Pro stanovení koncepce a podmínek programu, pro hodnocení a výběr projektů a kontrolu plnění stanovených cílů jmenuje ministerstvo kultury odbornou radu programu.

Adresáti programu a jejich finanční participace

- Výsledky programu, tzn. nabídka různých typů školení dovedností pro práci s ICT bude určena všem pracovníkům knihoven, které poskytují veřejné informační služby. Na základě dohody může být tato nabídka rozšířena také na učitele a pracovníky veřejné správy.
- V zařazování pracovníků/knihovníků do základních kurzů ICT budou mít přednost pracovníci knihoven v menších městech a obcích, zejména s vazbou na realizaci programu VISK 3.

² Moravian Library Information Network, což je Knihovnické konsorcium projektu CASLIN Plus

- Základní kurz pro práci s ICT bude v souladu s Konceptí SIP ve vzdělávání poskytován bezplatně.
- Na ostatních typech specializovaných školení v práci s ICT se budou účastníci školení finančně podílet.
- Míra finanční spoluúčasti bude určena v závislosti na typu školení a objemu poskytnuté finanční dotace.

Okruh účastníků, kteří se budou podílet na realizaci školení

1. Vzdělávací centra

- S ohledem na výši nákladů na vybudování a provoz účelových vzdělávacích center bude jejich počet omezen. Projekt předpokládá, že v rámci každého kraje vznikne alespoň jedno vzdělávací centrum knihoven³.
- V průběhu roku 2000 a 2001 budou vybudovány počítačové učebny v ústředních knihovnách krajů, Národní knihovně ČR a Moravské zemské knihovně⁴. Počítačová učebna bude standardním vybavením ústřední krajské knihovny a bude plnit zejména tyto funkce:
 - Školení knihovníků v dovednostech pro práci s ICT, viz ad 1 – 3
Různé formy rekvalifikačního studia a celoživotního vzdělávání knihovníků
 - Školení, instruktáže a prezentace služeb knihovny na bázi ICT pro vybrané skupiny občanů, např. pro seniory, ženy z domácnosti, národnostní a sociální menšiny, mládež apod.
 - Volná kapacita vzdělávacího centra může být poskytnuta například pro školení pracovníků státní správy a samosprávy v dovednostech pro práci s ICT nebo pro rozšíření nabídky veřejně přístupných pracovních stanic napojených na Internet.
- Výše uvedené knihovny spolu se Státní technickou knihovnou, vysokoškolskými knihovnami zapojenými do projektu MOLIN a knihovnickými školami budou tvořit základní organizační infrastrukturu, která bude v rámci programu VISK 2 zajišťovat školení pracovníků/knihovníků v práci s ICT. Na základě analýzy poptávky po různých typech školení v oblasti ICT může být rozhodnuto o podpoře vybavení dalších vzdělávacích center v knihovnách jiného typu.

³ V Praze se předpokládá vybudování dvou učeben (MK Praha a NK ČR), neboť je zde soustředěn největší počet pracovníků/knihovníků, ale také se zde koná školení školitelů a další centrální vzdělávací akce, semináře apod. včetně mezinárodních, např. s využitím speciálních informačních zdrojů a technologií. Současně se v rámci programu předpokládá využití vzdělávacího centra Státní technické knihovny a kapacit, kterými disponují různé stupně knihovnických škol.

⁴ Tyto knihovny mají dlouholeté zkušenosti s proškolením knihovníků v některých oblastech. Předpokládá se, že ústředním knihovnám krajů budou novou knihovnickou legislativou určeny metodické a vzdělávací působnosti pro veřejné knihovny regionu. Z tohoto důvodu budou přirozeným místem vzdělávání knihovníků i obyvatel. Po desítky let budované vazby a vytvořená síť s ostatními veřejnými knihovnami dává dobrý předpoklad pro vykonávání této funkce.

- Rozsah vybavení počítačových učeben bude standardizován. O realizaci rozhodne MK ČR na základě předložených projektů a jejich posouzení odbornou radou programu VISK 2.
- Činnost vzdělávacích center bude probíhat v souladu a ve spolupráci se vzdělávacími centry vytvořenými v rámci programů EDU 2, EDU 8 a EDU 9 realizovaných v rámci MŠMT.

2. Vzdělávací projekty

Projekty na zajištění vzdělávání knihovníků v ICT v rámci programu VISK 2 mohou předkládat právnické osoby a fyzické osoby na základě výběrového řízení vyhlášeného MK ČR.

Podmínky účasti v programu a výběr projektů

Základní náležitosti projektů

- Vzdělávací program se specializací na knihovnické a informační služby odpovídající cílům VISK 2 a stanoveným standardům (základní kurz ICT na úrovni ECDL).
- Osnovy s rozsahem a obsahem vyučovacích lekcí.
- Odpovídající lektorské zabezpečení - předložit jmenný seznam s údaji o kvalifikaci
- Odpovídající školící prostory + vybavení (dokumentace).
- Kvalifikovaný odhad poptávky po nabízeném druhu školení.
- Dodržení všech obsahových a formálních náležitostí stanovených pro žádost o dotaci.

Výběr projektů

- Vyhlásování projektů bude prováděno zpravidla dvakrát ročně.
- Rozhodujícím kritériem bude kvalita projektu s vazbou na výši finančních nákladů.
- Prioritu budou mít projekty navazující na podprogram VISK 3 (připojování veřejných knihoven k Internetu), a tudíž školení pracovníků těchto knihoven, neboť v těchto institucích je nejhorší situace v oblasti využívání ICT, dále je zde nejtěsnější vazba projektu na přímé informační služby obyvatelům.
- Akceptovány nebudou projekty na proškolení výhradně vnitropodnikové (pouze zaměstnanci jediné instituce).
- Preferovány budou projekty kooperativní (např. krajské a vysokoškolské knihovny v místě a kraji, oborově orientované projekty apod.)
- Projekty zaměřené na expertní školení specialistů budou dotovány pouze částečně, a to v rozsahu, který umožní přidělená finanční dotace. Míra finanční spoluúčasti bude určena v závislosti na typu školení a objemu poskytnuté finanční dotace.

3 Informační centra veřejných knihoven - ICEKNI

Cíle podprogramu

Hlavním cílem podprogramu VISK 3 je systematická podpora šíření a poskytování informací občanům prostřednictvím knihoven s využitím informačních technologií, zejména prostřednictvím veřejně přístupné informační sítě.

Cílem je postupně transformovat stávající veřejné knihovny orientované dosud převážně na využívání klasických tištěných dokumentů na knihovny a informační centra multimediálního charakteru, která budou plnit především tyto funkce:

- a) Zpřístupnění informací ve smyslu zákona č. 106/99 o svobodném přístupu k informacím
- b) Poskytování informačních služeb pro oblast celoživotního vzdělávání občanů
- c) Poskytování informačních služeb podporujících právní vědomí občanů, oblast ekonomiky, obchodu a zaměstnanosti
- d) Poskytování regionálních informačních služeb občanům v oblasti cestovního ruchu
- e) Poskytování informačních služeb a informačních možností tělesně postiženým občanům

Z technologického hlediska jsou cíle orientovány na dvě oblasti:

1. Vytváření informační infrastruktury veřejných knihoven

- Připojení veřejných knihoven k síti Internet s hlavní orientací na napojení knihoven v menších městech a obcích. V první fázi se předpokládá napojení cca 670 knihoven v obcích nad 1500 obyvatel⁵. Realizace tohoto cíle umožní, aby cca 90 % občanů mělo dostupný Internet prostřednictvím veřejné knihovny
- Zkvalitnění stávajícího připojení veřejných knihoven k síti Internet, rozšíření počtu pracovních stanic pro uživatele

2. Tvorba a zpřístupňování dat v síti

- Zvýšení a zkvalitnění produkce, zpřístupnění a prezentace primárních a sekundárních informačních dokumentů v elektronické podobě prostřednictvím veřejných knihoven a rozšíření nabídky služeb uživatelům na bázi ICT
- Zlepšení vzájemné kooperace knihoven v oblastech získávání, zpracování a sdílení informačních zdrojů

Plánované financování podprogramu v letech 2000 – 2003

VISK 3	2000	2001	2002	2003	2000 až 2003
Investice	6,200	37,000	37,000	37,000	117,200
Neinvestice	12,475	73,000	73,000	73,000	231,475
Celkem	18,675	110,000	110,000	110,000	348,675

⁵ V červenci 2000 bylo napojeno na Internet 354 veřejných knihoven zřizovaných obcemi, městy, okresními úřady a ministerstvem kultury.

Navržené objemy finančních prostředků vycházejí z podrobného průzkumu stavu automatizace veřejných knihoven, který provedla Národní knihovna ČR v závěru roku 1997 v 649 knihovnách v rámci ČR. Báze získaných údajů je soustavně aktualizována na základě dat získaných z realizace programu RISK (Rozvoj informační sítě veřejných knihoven) v letech 1998 a 1999.

V rámci realizace programu VISK 2 se počítá s 30 % spoluúčastí zřizovatele knihovny na celkových nákladech jednotlivých projektů.

Program současně předpokládá participaci firmy Český Mobil, která se v rámci smlouvy na poskytovatele mobilního připojení GSM smluvně zavázala připojit všechny školy a knihovny k Internetu. V současné době probíhají jednání, která mají blíže specifikovat rozsah a způsob participace Českého Mobilu na připojování veřejných knihoven.

Program VISK 3 bude těsně provázán s programem MŠMT EDU 3 *Připojení škol k Internetu a vybavení multimediálními počítači*. V rámci programu bude kladen důraz na vzájemnou spolupráci knihoven, škol, veřejné a státní správy při připojování k Internetu. Obecně budou podporována integrovaná řešení, která umožní efektivní využití realizovaného připojení.

Navržené členění finančních prostředků na investice a neinvestice ve formulářích ISPROFIN P 61 a P 62 je pouze orientační. Definitivní proporce jednotlivých výdajových položek bude možno v každém kalendářním roce určit až po vyhodnocení výběrových řízeních a výběru projektů pro realizaci.

Následující tabulky představují orientační model základního technického vybavení jednotlivých knihoven v souvislosti s velikostí města či obce. V průběhu realizace programu bude tento model průběžně aktualizován tak, aby mohl působit jako jedno z kritérií pro vyhodnocování projektů jednotlivých knihoven.

Tab. 1 Jednotlivá knihovna

Velikost obce	Technické vybavení	INTERNET	Cena celkem
Obce méně než 201	Zatím nerealizovat	komutovaná linka	celkem 70.000,- *ročně 15.000,-
Obce 201 - 500	Zatím realizovat výběrově	komutovaná linka	celkem 70.000,- *ročně 15.000,-
Obce 501- 2000	Varianta 1: 1x PC s modemem a tiskárna, SW dispečink	komutovaná linka	celkem 70.000,- *ročně 15.000,-
	Varianta 2: 2x PC, modem, 1x tiskárna, síť WIN98, Proxi, SW dispečink	pevná linka min. 33,6 Kb/s	celkem 200.000,- *ročně 80.000,-
Obce 2001-5000	2x PC, modem, 1x tiskárna, síť WIN98, Proxi, SW dispečink	pevná linka min. 33,6 Kb/s	celkem 200.000,- *ročně 80.000,-
Obce 5001-10000	2x PC, router, nebo radiový spoj, 1x tiskárna, Proxi, SW (Frontpage, Office)	pevná linka 64 Kb/s	celkem 500.000,- *ročně 300.000,-
Obce 10000 a víc + okresní města	7x PC, 1x router, 3x tiskárna, síť WIN Nt serv., Proxi, deskový scanner, SW (Frontpage, Office)+ SW pro nevidomé	pevná linka min. 128 Kb/s	celkem 1.080.000,- *ročně 500.000,-

* ročně - vyjadřuje každoroční náklady z celkové částky

Tab. 2. Technické vybavení

Vybavení	Typy, parametry, důležité vlastnosti	Cena vč. DPH*
PC stanice	Pentium II. 300 Mhz, 32 MB RAM, 3 GB HDD, 15“ monitor WINDOWS 9x, popř. WINDOWS 2000 Profesional	39.000,-
PC Server	Pentium II. 400 Mhz, 128 MB RAM, 10 GB HDD, 3COM PCI WINDOWS NT 4.0 server, popř. WINDOWS 2000 server	60.000,-
Tiskárna	Inkoustová nebo laserová 600 dpi, nejroz. HP, CANON,	15.000,-
Scanner deskový	připojení USB s rozlišením min. 1024x1024, nejroz. HP,UMAX	15.000,-
Záložní zdroj - UPS	Záložní zdroj k serveru, výkon min. 600 VA, nejroz. APC	10.000,-
Modem	Homologovaný pro JTS, rychlost min. 56 Kb/s	8.000,-
Router – směrovač	nejrozšířenější CISCO, různé varianty podle počtu stanic a linky	40.000,-
Radiové pojítko	nejroz. SKYWALKER, WAVELAN, ... rychlost do 2 Mb/s	100.000,-
Strukturovaná kabeláž	UTP rozvody, kabeláž CLASS 5, HUBS, rychlost 10/100 Mb/s síťové karty 3COM 10/100 Combo, záleží na vel. Sítě a budovy	20.000-200.000,-
MS Proxi server	Produkt zajišťující využití Internetu v celé lokální síti	SELECT 2.000,-
MS Office	Balík kancelář. programů s výstupy do HTML, (Word,Excel,...)	SELECT 4.000,-
MS FrontPage	Nástroj pro snadnou tvorbu a správu obsahu Webu.	SELECT 1.000,-
Programy pro nevidomé	Hlasité čtení textu na obrazovce, zvětšení písma na obrazovce,...	40.000,-
Dispečink Internetu	Evidence uživatelů Internetu, stopky, účtenky, rezervace PC	5.000,-
komutovaná linka	používá JTS pomocí modemu, vhodné pro malý provoz	ročně 15.000,-
pevná linka 33,6 Kb/s	většinou vysokorychlostní modemy, routery nebo radiově	ročně 80.000,-
pevná linka 64 Kb/s	většinou routery nebo radiově, metalické nebo optické vedení	ročně 300.000,-
pevná linka 128 Kb/s	většinou routery nebo radiově, metalické nebo optické vedení	ročně 500.000,-

* ceny jsou uváděny jako hrubý odhad 1. pol. 2000

Tab.3 Celkové náklady

Velikost obce	INTERNET	Cena	Počet obcí	Cena celkem v mil.
Obce méně než 201	Zatím nerealizovat	0,-	1731	0
Obce 201 - 500	Zatím realizovat výběrově	0,-	2025	0
Obce 501- 2000	Komutovaná linka	celkem 70.000,- z toho ročně 15.000,-	1862	celkem 130,400 mil. ročně 27,930 mil.
Obce 2001-5000	pevná linka 33,6 – 64 Kb/s	200.000,- z toho ročně 80.000,-	348 10% hotovo	celkem 69,600 mil. ročně 27,840 mil.
Obce 5001-10000	pevná linka 64 -128 Kb/s	500.000,- z toho ročně 300.000,-	134 30% hotovo	celkem 67,000 mil. ročně 40,200 mil.
Obce 10000 a víc + okresní města	pevná linka min. 128 Kb/s	1.080.000,- z toho ročně 500.000,-	61+72=133 70% hotovo	celkem 143,640 mil. ročně 66,500 mil.
CELKEM			celk. 6233 vybav. 4687	celkem 410,640 mil. ročně 162,470 mil.

Vyhodnocení ekonomické efektivity podprogramu

Efektivita vynaložených prostředků se projeví ve výrazném zvýšení dostupnosti Internetu všem věkovým a sociálním skupinám obyvatel ČR. Veřejně přístupné stanice v knihovnách umožní omezení současné nerovnosti v dostupnosti občanů ke světové informační síti a informačním zdrojům. Lze předpokládat, že po realizaci první fáze programu VISK 3 bude mít 90 % občanů v místě bydliště veřejně dostupnou internetovou stanici prostřednictvím veřejné knihovny. Veřejně přístupné stanice a rozšíření informačních zdrojů i služeb nabízených knihovnami bude významnou podporou vzdělanostní, odborné, kultur-

ní a společenské úrovně i informační gramotnosti obyvatel včetně podpory ekonomických aktivit.

Hospodárnost vynaložených prostředků bude umocňovat zejména:

- těsná koordinace s ostatními projekty v rámci SIP - MŠMT, MV, MMR
- preferování formy veřejných výběrových řízení při výběru a hodnocení jednotlivých projektů
- to, že realizace projektu nebude orientována na plošné pokrytí všech knihoven, ale bude cíleně preferovat knihovny či zřizovatele knihoven podle jejich schopnosti a připravenosti efektivně využívat informační technologie
- to, že zlepšení úrovně kooperace knihoven na bázi informačních technologií umožní zvýšení efektivnosti využití veřejných finančních zdrojů věnovaných na zajištění činnosti knihoven

Pravidla pro předkládání žádostí a výběr účastníků a akcí podprogramu

Okruh účastníků

Program VISK 3 Informační centra veřejných knihoven je určen právnickým osobám a fyzickým osobám

Podmínky účasti

1. Základní podmínkou je, aby výše uvedený subjekt provozoval veřejnou knihovnu, která poskytuje veřejné informační služby všem skupinám obyvatel bez omezení.
2. Předložené projekty musí respektovat stanovené standardy:

a) Knihovnické standardy:

katalogizační pravidla:	AACR2 - česká interpretace (2. vyd. 1988, dodatky 1993)
rozsah záznamu:	Záznam pro souborný katalog : UNIMARC. Tištěné monografie
bibliografický popis:	ISBD - všeobecný mezinárodní standardní bibliografický popis
formát záznamu:	preferovaný UNIMARC („na dožití“ Výměnný formát MAKS)
struktura záznamu:	ISO 2709
autorita:	UNIMARC/authority

b) Technické standardy:

základní protokol:	TCP/IP
přístup ke katalogu:	http (WWW) Z39.50 (= ISO 29 950) (výhledově)
MVS:	ISO 10 160/161 (výhledově)
účetní styk:	protokoly EDI (výhledově)

grafické formáty: gif, jpg, pdf, případně metadatový formát SGML DOBN pro digitalizaci

3. Dotace se poskytuje maximálně do výše 70% skutečných nákladů na celý projekt, nebo do 100% předpokládané ztráty. Při stanovení výše grantů se vychází z kalkulovaných (plánovaných) nákladů. Spoluúčast předkladatele se musí přímo týkat projektu.
4. Z dotace není možné hradit mzdy zaměstnanců, pohoštění, občerstvení a dary, náklady spojené se zahraničními cestami zaměstnanců, náklady na vyškolení personálu, náklady na vypracování projektu, nábytek, odpisy, veškeré provozní náklady žadatele (nájem kanceláří, telefony, faxy, poštovné atd.). Výjimku tvoří platby za připojení k síti Internet a poplatky s tím spojené v prvním roce provozu. Poplatky v dalších letech provozu hradí zřizovatel, k čemuž se písemně zaváže při podpisu smlouvy o poskytnutí dotace. Dotace nebude poskytována na realizaci komerčních projektů.
5. Primárně budou podporovány kooperační projekty a projekty, které prokáží vyšší míru využití a společné sdílení stávajících informačních zdrojů.

Výběr účastníků

Projekty budou vybírány na základě veřejně vyhlášeného výběrového řízení. Hodnocení a výběr projektů k realizaci bude zajišťovat rada programu složená z vybraných specialistů. Rada bude také odpovědná za průběžnou aktualizaci základních parametrů zadání programu. Pro výběr a hodnocení projektů bude zpracován závazný postup.

V případě potřeby bude na vybrané dodávky technologických zařízení, programového vybavení a služeb vyhlášena veřejná obchodní soutěž.

4 Digitální knihovna a archiv pro informační služby knihoven

Cíle podprogramu

Charakteristika podprogramu

Podprogramy VISK 5, 6 a 7 představují ve světovém měřítku špičková řešení, a zejména VISK 6 a VISK 7 produkují velké množství dat, která je třeba efektivně zpřístupnit nejširší veřejnosti. V Národní knihovně ČR byly instalovány rozsáhlé kapacity pro výrobu dat, které to umožňují pro všechny instituce centrálním způsobem a v napojení na síť národního výzkumu TEN-155. Kromě toho je Národní knihovna ČR odběratelem povinného výtisku digitálních zvukových nahrávek (audio CD), které musí dlouhodobě uchovávat a zpřístupňovat.

Digitální knihovna je průřezovým podprogramem a je založena na jednotném standardu uložených digitálních dokumentů produkovaných v programech VISK 6 - Memoriae Mundi Series Bohemica a VISK 7 - Kramerius. Těchto programů se účastní další knihovny a instituce. Národní knihovna ČR těmto institu-

cím umožní on-line zpřístupnění digitálních dokumentů zpracovaných v těchto programech.

Sama digitální knihovna je dále založena na již vytvořené infrastruktuře a výsledcích probíhajících projektů výzkumu a vývoje. Jejím úkolem je ochránit a dlouhodobě zpřístupnit data produkovaná samotnými knihovnami v rámci uvedených programů a další digitální data produkovaná jinými českými subjekty (vč. audio CD).

VISK 4 uvádí do praxe výsledky řady programů výzkumu a vývoje zaměřených na pořizování, strukturaci, archivaci a zpřístupnění digitálních dokumentů a rovněž na výzkum v oblasti stability médií. Digitální knihovna zpřístupňuje pomocí Internetu digitální produkty, a tím de facto realizuje především prostřednictvím sítě veřejných knihoven svobodný přístup k informačním zdrojům, v tomto případě kulturního dědictví, což je plně v souladu s cíli stávajícího 5. rámcového programu EU.

Účast knihoven a dalších institucí ve VISK 4, tj. ve využití kapacit digitální knihovny, je podmíněna dodržováním standardů digitální knihovny: formátu DOBM, příp. jeho návazných modifikací a konkretizací, včetně jeho případných pokračovatelů. Standard DOBM je standardem UNESCO (Paměť světa) pro dokumenty vyrobené na základě digitalizace. Správcem standardu DOBM je Národní knihovna ČR a Albertina icome Praha.

Základní cíle

Základním cílem podprogramu VISK 4 je vybudování, provoz a zpřístupnění všestranně funkční digitální knihovny a archivu. Tato zařízení budou zajišťovat uchování a zpřístupnění vzácných dokumentů z knihoven ČR, jež tvoří důležitou součást národního kulturního dědictví specializovaným skupinám uživatelů i nejširší veřejnosti. V další fázi bude digitální knihovna postupně integrovat další typy dokumentů v návaznosti na výsledky aktivit v oblasti výzkumu a vývoje.

Podprogram umožní spuštění a provozování velké archivní a zpřístupňovací kapacity pro digitální dokumenty. V roce 2000 budou vytipovány okruhy dokumentů, které budou v první řadě zpřístupněny digitální knihovnou, zároveň bude zahájen její zkušební provoz. V dalších letech bude pak třeba finančně zajišťovat její provoz, tzn. její napojení z Centrálního depozitáře Hostivař na Internet, správu a obsluhu operačních systémů a servis.

Služby digitální knihovny umožní skladování (archivaci) velkého objemu digitálních (elektronických) dokumentů. Tyto dokumenty budou uchovávány na magnetických páskách v prostředí robotické knihovny, které zajistí samočinnou kontrolu integrity dat, jejich migraci a obnovu. Návazný systém on-line zpřístupnění je založen na implementaci programového prostředí AIP SAFE, které umožňuje dialog uživatele s digitální knihovnou, jeho přístup k datům, případně spolupráci na jejich obohacení dalšími metadaty, a on-line dodávání dokumentů dle specifikace uživatele.

Plánované financování podprogramu v letech 2000 – 2003

VISK 4	2000	2001	2002	2003	2000 až 2003
Investice	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
Neinvestice	1,100	2,662	4,875	4,665	13,302
Celkem	1,100	2,662	4,875	4,665	13,302

Provoz digitální knihovny vychází z robotické digitální knihovny o velké kapacitě a návazného systému on-line zpřístupnění uložených dat. Tyto základní investice již byly učiněny v rámci realizovaných programů výzkumu a vývoje a rozbíhá se testovací provoz.

Plný rutinní provoz však vyžaduje další financování: pracovní síly, služby, upgrade paměťových médií, optimalizaci zpřístupnění dat, zvýšené poplatky za Internet a fyzické připojení k síti TEN-155 související s nebývalým růstem objemu přenosu dat. Naproti tomu zásadní inovace digitální knihovny jsou a budou řešeny mimo oblast VISK ve specializovaných projektech výzkumu a vývoje.

Podprogram VISK 4 bude realizován formou účelového financování provozu digitální knihovny, který bude zajišťovat Národní knihovna ČR.

Vyhodnocení ekonomické efektivity podprogramu

Podprogram zajišťuje provozování technologických kapacit v hodnotě několika desítek milionů Kč, které vznikly vybudováním zázemí digitální knihovny a vývojem všech programových prostředků souvisejících s jejím provozem. Podmínka účasti v podprogramu je dodržování doporučených standardů, které se opírají a ISO standardy v oblasti metadatových struktur. Tím dojde k vytváření homogenního digitálního archivu, jehož správa je mnohonásobně levnější než provozování a správa rozličných datových struktur.

Na provozní činnost digitálního archivu navazuje v jiných programech rozsáhlý výzkum a vývoj, který umožňuje uchovávání, zpřístupňování a migraci dat v souladu s nejnovějšími světovými trendy. Dochází tak k silné koordinaci vedoucí k dlouhodobé dostupnosti dat.

Pravidla pro předkládání žádostí a výběr účastníků a akcí podprogramu

Okruh účastníků

Digitální knihovna umožní široké on-line zpřístupňování dat v síti Internet specializovaným skupinám uživatelů i nejširší veřejnosti.

Zpřístupnit své digitální dokumenty prostřednictvím digitální knihovny má právo každá knihovna nebo další instituce, jež se účastní dalších podprogramů VISK a která produkuje digitální dokumenty. Dále lze v digitální knihovně zpřístupnit na základě dohody dokumenty jiných institucí vyhovující implementovaným standardům.

Podmínky účasti

Služeb digitální knihovny pro on-line zpřístupnění svých digitálních dokumentů mohou využívat zejména jejich producenti z ostatních podprogramů VISK včetně dalších subjektů. Podmínkou je:

- dodržování specifikací metadatového formátu SGML DOBM, příp. jeho kompatibilních následovníků,
- dokumenty, které nebyly vyprodukovány v jiných programech VISK a které splňují technologicky požadavky digitální knihovny, budou zařazeny do digitální knihovny na základě doporučení její rady, která bude ustanovena z okruhu zástupců největších stávajících i potenciálních účastníků/příspěvatelů, přičemž rady programů VISK 6 a 7 jmenují po jednom zástupci. Rovněž tak i provozovatel: Národní knihovna ČR.

5 Národní program retrospektivní konverze katalogů knihoven v ČR RETROKON

Cíle podprogramu

Základním cílem podprogramu je zpřístupnění katalogů a tím fondů největších českých knihoven prostřednictvím Internetu. Realizace podprogramu umožní široké otevření katalogů i fondů jednotlivých knihoven nejen pro místní, ale i pro vzdálené uživatele možnost online objednávání dokumentů i z fondů vzdálených knihoven a zkvalitnění meziknihovní výpůjční služby povede ke zrovnoprávnění uživatelů bez ohledu na jejich sídlo a k rovnoprávnému přístupu k informacím bez ohledu na místo jejich fyzického uložení. Cílem podprogramu je rovněž vytvoření velkého množství kvalitních bibliografických záznamů, které budou k dispozici ostatním knihovnám.

Retrospektivní konverze katalogů znamená převod katalogů z lístkové podoby do digitální podoby (v nouzové variantě do podoby obrazové, v optimální variantě do podoby textu strukturovaného v souladu s platnými mezinárodními standardy, která je podmínkou vícehlediskového vyhledávání a mnohonásobného využití jednou pořizovaných záznamů). V současné době je převeden do strukturované textové podoby pouze zlomek katalogů českých knihoven, většina jich stále existuje v lístkové podobě, což znamená, že většina fondů českých knihoven zůstává uzavřena pro jejich vzdálené uživatele. Kritická je situace především u katalogů a fondů největších českých knihoven, které jsou nejrozsáhlejší, ale jejich retrospektivní konverze je finančně a tím i časově nejnáročnější (pro srovnání: ve většině členských zemí EU proběhla retrospektivní konverze katalogů největších knihoven ca před deseti lety, u nás by při současném způsobu financování trvala ještě ca 20 let, což znamená celkové zaostávání o cca 30 let).

Dílčí cíle podprogramu a harmonogram jejich naplňování vyjadřuje následující tabulka:

Č.	Název	Specifikace	Termín
1	Zmapování katalogů velkých českých knihoven určených k retrospektivní konverzi	Rozeslání dotazníků (katalogy určené k retrospektivní konverzi, současná situace a plány) do knihoven s fondy nad 200.000 svazků a jejich vyhodnocení a zveřejnění výsledků na Internetu	Říjen 2000
2	Stanovení a zveřejnění priorit retrospektivní konverze	Na podkladě vyhodnocení dotazníků stanovení priorit retrospektivní konverze v rámci národního programu a plán koordinovaného přidělování finančních prostředků VISK se zvláštním zřetelem na jejich racionální využití, především eliminaci multiplicitních činností. Nejvyšší prioritu budou mít katalogy největších knihoven s univerzálními fondy, kde je riziko duplicit nejvyšší, paralelně může probíhat retrospektivní konverze katalogů knihoven se specializovanými fondy, kde multiplicity nehrozí. Zveřejnění plánu na Internetu	Leden 2001
3	Zahájení provozu retrospektivní konverze katalogů podle stanovených priorit v rámci VISK	K zahájení provozu retrospektivní konverze v několika velkých českých knihovnách již došlo, probíhá však natolik pomalu, že se jedná spíše o stagnaci, přesto se, přesněji řečeno, bude jednat o její urychlení v závislosti na objemu přidělených finančních prostředků	Březen 2001--
4	Koordinace postupu retrospektivní konverze ve velkých českých knihovnách a průběžné zveřejňování výsledků	Postup retrospektivní konverze českých knihoven bude koordinován a řízen prostřednictvím informačního systému pro retrospektivní konverzi, který má k dispozici NK. Správné rozfázování a koordinace retrospektivní konverze jsou nutné s ohledem na omezení multiplicitního převodu týchž záznamů. Výstupem z informačního systému bude pravidelná informace o postupu retrospektivní konverze v jednotlivých institucích.	Březen 2001--

Retrospektivní konverze katalogů je součástí kulturní politiky vlády ČR.

Pro retrospektivní konverzi katalogů byla v ČR vyvinuta moderní komplexní technologie RETROKON (skenování - OCR - strukturování záznamů v souladu s mezinárodními standardy), která byla aplikována v řadě českých i zahraničních knihoven. Technologie je pokládána i v mezinárodním kontextu za špičkovou, o čemž svědčí kromě její aplikace v zahraničí i trvalý zájem o její prezentaci na předních světových konferencích i množství zahraničních návštěv, které přijíždějí do NK právě kvůli retrospektivní konverzi. Technologie byla vyvinuta a otestována v rámci úspěšného řešení projektů výzkumu a vývoje, nyní jde o praktickou aplikaci existujícího know-how.

Technologie RETROKON důsledně respektuje mezinárodní standardy, které zaručují mezinárodní využitelnost výsledného produktu. Zpřístupnění katalogů velkých českých knihoven tak bude významným přínosem nejen v národním, ale i v mezinárodním kontextu. Půjde o významné obohacení mezinárodních programů univerzální bibliografické kontroly (UBC) a dostupnosti publikací (UAP).

Plánované financování podprogramu v letech 2000 – 2003

VISK 5	2000	2001	2002	2003	2000 až 2003
Investice	0,000	2,000	1,000	1,000	4,000
Neinvestice	1,200	13,000	14,000	14,000	42,200
Celkem	1,200	15,000	15,000	15,000	46,200

Retrospektivní konverze katalogů je finančně velmi náročná a žádná z velkých knihoven dnes není schopna ji uspokojivě financovat v rámci svého běžného rozpočtu. Retrospektivní konverze katalogů je tak plně závislá na grantech, nebo probíhá velice pomalu v rámci běžného rozpočtu instituce. Výsledkem je již zmíněná uzavřenost katalogů i fondů velkých českých knihoven pro vzdálené uživatele a naše zaostávání za členskými zeměmi EU o desítky let právě ve velmi sledované oblasti rovnoprávného přístupu obyvatel k informacím. V zahraničí proběhla retrospektivní konverze katalogů v relativně krátké době díky výrazné finanční podpoře státu.

Cena za jeden převedený záznam je v jednotlivých institucích různá. Záleží především na charakteru katalogu (stáří katalogu a poměr rukopisných a strojopisných lístků, obsažené jazyky a písma, možnost/nemožnost využití záznamů z externích zdrojů atp.). Průměrná cena za retrospektivní konverzi jednoho kvalitního záznamu odpovídajícího mezinárodním standardům a využitelného bez problémů i v ostatních knihovnách je ca 25-30 Kč (záznamy je možné pořídit i „levněji“, ovšem bez ohledu na mezinárodní standardy a záznamy již existující. Záznam téhož dokumentu je pak multiplicitně pořízen v řadě knihoven, čímž se jeho cena násobí. U „levně“ pořizovaných záznamů jde zároveň o záznamy s nízkou kvalitou).

Dokončení retrospektivní konverze katalogů NK si vyžádá částku ca 50 miliónů Kč, dalších minimálně 55 miliónů Kč bude nutné vynaložit na retrospektivní konverzi katalogů dalších velkých knihoven a související úpravy souborů autorit. Znamená to, že při plánovaných 15 miliónech Kč ročně bude podprogram vyžadovat financování po dobu 7 let. Potřebná délka jeho financování bude nepřímou úměrou vyšší částky, kterou bude možné pro podprogram v jednotlivých letech vyčlenit. Každé urychlení je žádoucí, zpomalení nežádoucí.

Etapa 2000-2003 představuje první etapu podprogramu, na kterou by měla navazovat etapa další (2004-2007). **Výstupem obou etap bude široké zpřístupnění cca 30 miliónů dokumentů uložených ve fondech zhruba 30 největších českých knihoven prostřednictvím internetu, přičemž první etapa bude zna-**

menat zpřístupnění ca 12 miliónů dokumentů (poznámka: při důsledné kooperaci knihoven a využívání již existujících záznamů není nutné vytvářet záznamy pro všechny dokumenty). Většina prostředků bude vynaložena na vlastní retrospektivní konverzi, která bude probíhat z větší části formou služeb (především pro knihovny s vysokými režijními náklady a nedostatkem prostoru a PC pro další pracovníky), na část činností budou najímáni pracovníci do stavu knihoven. Realizace podprogramu si vyžádá nákup a údržbu HW (servery, pracovní stanice) i SW (základní i aplikační programové vybavení) v jednotlivých knihovnách.

Vyhodnocení ekonomické efektivity podprogramu

Ve většině členských zemí EU proběhla retrospektivní konverze katalogů největších (především národních) knihoven poměrně rychle, což vyžadovalo mohutné finanční dotace ze strany státu. Jedním z hlavních důvodů k rychlému postupu a uvolnění velkého objemu finančních prostředků byla (samozřejmě vedle snahy o široké zpřístupnění fondů těchto knihoven) právě ekonomická efektivnost. Pomalá retrospektivní konverze katalogů velkých knihoven je z ekonomického hlediska neefektivní nejen s ohledem na růst cen (inflace), ale především z jiného důvodu. Katalogy velkých knihoven jsou natolik rozsáhlé, že bez významné finanční dotace nemohou tyto instituce jejich retrospektivní konverzi dokončit v potřebném časovém horizontu, často ji nemohou ani zahájit. Kvalitní záznamy, které by retrospektivní konverzí katalogů velkých knihoven vznikly, nejsou k dispozici. V menších knihovnách není zahájení retrospektivní konverze natolik obtížné, což potvrzuje i naše zkušenost. Zatímco velké knihovny mají převeden do databázové podoby jen zlomek svých katalogů, menší knihovny jsou na tom mnohem lépe. Protože však jejich listkové katalogy jsou nekvalitní a kvalitní záznamy nejsou k dispozici, volí menší knihovny buď metodu rekatalogizace (=kompletní nová katalogizace již zkatalogizovaného dokumentu s knihou v ruce), což je vůbec nejdražší metoda, nebo naopak metodu tzv. „levné“ retrospektivní konverze, kdy vzniká poměrně rychle záznam neodpovídající požadovaným standardům. S ohledem na nízkou kvalitu je záznam zpravidla nepoužitelný pro ostatní knihovny. Jednotlivé knihovny tak vytvářejí paralelně desítky či dokonce stovky záznamů týchž dokumentů. Pokud cenu za „levný“ záznam vynásobíme počtem knihoven, které ho paralelně vytvořily, jeho cena x-násobně vzroste. Oba popsané extrémní přístupy jsou neefektivní, **efektivní cestou je naopak rychlá retrospektivní konverze katalogů největších knihoven, jejich zpřístupnění prostřednictvím Internetu a/nebo CD-ROM a jejich důsledné využívání v ostatních knihovnách.** Právě toto je jedním z hlavních cílů podprogramu.

Výsledky dosažené v rámci podprogramu umožní velkým českým knihovnám plnohodnotné zapojení do mezinárodní spolupráce v rámci evropských i celosvětových iniciativ a získání výhodnějších finančních podmínek v různých kooperačních projektech (kooperativní katalogizace v rámci nadná-

rodních souborných katalogů a především mezinárodní meziknihovní výpůjční služba).

Financování podprogramu zhodnotí širokým praktickým využitím nemalé finanční prostředky vložené do oblasti retrospektivní konverze v rámci výzkumu a vývoje, koordinace financování retrospektivní konverze a kooperace knihoven v této oblasti bude znamenat eliminaci multiplicitních činností, omezení stávajícího drobení finančních prostředků a plýtvání v nedostatku.

Pravidla pro předkládání žádostí a výběr účastníků a akcí podprogramu

Podprogram bude zaměřen především na instituce

- **s fondy velkého rozsahu** (nad 200.000 svazků) a **zásadního významu** pro meziknihovní výpůjční službu a/nebo uchování a zpřístupnění národního kulturního dědictví
- **s vysokou úrovní katalogizace** v přítomnosti i minulosti, která zajistí kvalitní výsledek retrospektivní konverze odpovídající doporučením uvedeným v materiálu Záznam pro souborný katalog : UNIMARC.

Konkrétně se bude se jednat především o Národní knihovnu ČR, Moravskou zemskou knihovnu, všechny státní vědecké knihovny a ústřední odborné knihovny, Knihovnu Národního muzea, Knihovnu AV ČR, Parlamentní knihovnu a další knihovny s významnými knihovními fondy.

Základními podmínkami pro přidělení finančních prostředků budou:

- rozsah a význam fondů
- vysoká úroveň katalogizace v současnosti i minulosti, respektování standardů, zkušenosti s automatizací
- ochota poskytnout výsledné bibliografické záznamy zdarma do CASLIN - souborného katalogu ČR
- ochota zpřístupnit primární dokumenty v rámci meziknihovní výpůjční služby
- využití existujících bibliografických záznamů a připojení vlastních jednotek k již existujícím záznamům v CASLIN - souborném katalogu ČR, nikoli multiplicitní tvorba záznamů týchž dokumentů
- ochota spolupracovat na tvorbě a údržbě záznamů autorit
- ochota zapojit se do informačního systému pro retrospektivní konverzi katalogů (koordinace, průběžné informace o postupu)

S ohledem na výše uvedená kritéria i na zahraniční zkušenosti by měla mít nejvyšší prioritu retrospektivní konverze katalogů Národní knihovny, která

- má největší a nejvýznamnější fondy
- má nejvyšší úroveň katalogizace v současnosti i v minulosti
- poskytuje již dnes největší počet záznamů do CASLIN - souborného katalogu ČR
- má rozhodující význam pro meziknihovní výpůjční službu včetně mezinárodní

- je garantem České národní bibliografie
- je centrem národních autorit jmenných i věcných
- má propracovanou metodiku retrospektivní konverze i informační systém pro její řízení a rozsáhlé praktické zkušenosti v této oblasti včetně řízení kooperace několika institucí.

Až do dokončení retrospektivní konverze katalogů NK ČR (hlavní prioritou je česká knižní produkce, u zahraniční produkce má prioritu "živý fond" a více využívaná literatura, méně využívaná literatura je z retrospektivní konverze předem vyloučena) by mělo být 60% dostupné částky (při předpokládaných 15 miliónech Kč se jedná o 9 miliónů Kč ročně) účelově vázáno na retrospektivní konverzi katalogů NK ČR, o rozdělení zbytku a později o rozdělení celé dostupné částky mezi ostatní knihovny by měla rozhodovat Rada pro retrospektivní konverzi podle uvedených kritérií se speciálním akcentem na

- národní produkci (doplnění záznamů titulů chybějících ve fondu NK)
- zahraniční produkci s vysokou mírou využití.

Retrospektivní konverze katalogů NK ČR má v celém podprogramu absolutní prioritu. S ohledem na největší rozsah, kvalitu a význam svých katalogů i fondů spotřebuje NK největší část přidělených prostředků. Postavení NK v podprogramu má ještě další specifika:

- **NK bude metodickým a koordinačním centrem** celého podprogramu
- **NK poskytne** kooperujícím knihovnám (po určitém posílení a obohacení o další funkce umožňující integraci externích subjektů) **HW a SW zabezpečení informačního systému pro retrospektivní konverzi**, který je nezbytný pro její efektivní řízení a koordinaci několika institucí. Základní HW a SW vybavení bude ovšem nezbytné i na straně kooperujících knihoven.

6 Národní program digitálního zpřístupnění vzácných dokumentů *Memoriae Mundi Series Bohemica*

Cíle podprogramu

Charakteristika podprogramu

Memoriae Mundi Series Bohemica je program digitálního zpřístupnění a ochrany kulturního dědictví obsaženého v dokumentech dochovaných na teritoriu České republiky. Od svého založení Národní knihovnou ČR ve spolupráci s firmou Albertina icome Praha s.r.o. v r. 1995 se hlásí k programu UNESCO Paměť světa, pro který bylo zpracováno několik pilotních projektů, mj. první CD-ROM celého programu a první publikovaný digitalizovaný rukopis.

Český datový formát DOBM vyvinutý pro Memoriae Mundi Series Bohemica byl přijat jako mezinárodní standard UNESCO pro publikace vycházející v programu Paměť světa. Program je znám v celém světě a staví na zkušenostech obou zakladatelů s digitalizací, jíž se společně věnují od r. 1992. Byl též

přijat do aktivity států G7 Bibliotheca Universalis; jeho výsledky v oblasti aplikace nových datových formátů byly nedávno oceněny laboratoři americké firmy AT&T.

V současné době je v digitální podobě zpracováno více než 400 rukopisů a dalších produktů. Odrážejí vzácné fondy nejen Národní knihovny ČR, ale i dalších vybraných knihoven a archivů. Digitální dokumenty jsou přístupné na CD a v roce 2000 se počítá s jejich zpřístupněním na Internetu, což bude velkým přínosem pro badatele, kteří se toho dožadují. Tomuto zpřístupnění napomůže realizace programu VISK 4 (Digitální knihovna a archiv pro informační služby knihoven).

Tento program a jeho financování jsou součástí kulturní politiky vlády ČR; v současné době jde zejména o využití technologií a know-how, kterými disponuje Národní knihovna ČR v důsledku úspěšného řešení projektů výzkumu a vývoje. Problémem je především financování provozu těchto technologií, které je každým rokem nejisté, velmi problematické a nedostačující. Tím se technologie znehodnocují.

Základní cíle

Základním cílem programu je zajistit metodou digitalizace ochranu a široké zpřístupnění vzácných dokumentů knihoven a dalších sbírek tvořících důležitou součást národního kulturního dědictví. Program zabezpečí provoz technologií digitalizace vzácných dokumentů a vytvoří podmínky pro co nejširší účast knihoven a dalších institucí vlastnicích vzácné fondy v souladu s cíli programu UNESCO Paměť světa.

Dosažením tohoto cíle Česká republika zásadním způsobem zkvalitní svou účast v programu UNESCO Paměť světa, v programu států G7 Bibliotheca Universalis a zároveň bude realizovat jedny z nosných aktivit právě probíhajícího 5. rámcového programu EU v oblasti digitální ochrany a zpřístupnění kulturního dědictví.

Převodem vzácných dokumentů do digitální podoby se zkvalitní jejich ochrana a zároveň budou k dispozici badatelům na celém světě, čímž se stane tento podprogram důležitým faktorem demokratizace přístupu k cenným informačním zdrojům.

Plánované on-line zpřístupnění vyřeší celou řadu služeb uživatelům, včetně elektronických dodávek částí dokumentů. Realizací podprogramu se v plné míře naplní dílčí cíle kulturní politiky vlády v oblasti ochrany a zpřístupnění kulturního dědictví a cíle stanovené UNESCO pro program Paměť světa v oblasti digitálního zpřístupnění kulturního dědictví uchovaného v dokumentech.

Plánované financování podprogramu v letech 2000 – 2003

VISK 6	2000	2001	2002	2003	2000 až 2003
Investice	0,000	0,300	1,200	0,000	1,500
Neinvestice	1,300	7,700	8,000	6,800	23,800
Celkem	1,300	8,000	9,200	6,800	25,300

V Národní knihovně ČR bylo vybudováno digitalizační pracoviště, jehož kapacitu je třeba plně využít, aby se zhodnotily finanční prostředky do něj vložené ze zdrojů instituce a z programů výzkumu a vývoje. Provoz tohoto pracoviště lze zabezpečit pouze za podmínky nákupu specializovaných služeb z vnějších zdrojů.

Dle platného ceníku dodávaných služeb je při běžné digitalizaci v Klementinu cena za 1 stranu 70,56 Kč vč. 5% DPH (v tom zahrnuto: pořízení obrazu 49,10 Kč/1 strana, popisy dokumentu 14,- Kč/1 strana, technický servis 4,10 Kč/1 strana). Při nebarevné digitalizaci (pouze šedá škála) je cena za pořízení obrazu poloviční. Cena je určena pro dokumenty s více než 30 listy (60 stránek), přičemž je digitalizována celá kniha včetně desek a přídeští.

Výstupem je kompletně zpracovaný digitální dokument. Cena za jednu stranu (viz níže) se vztahuje k úplnému zpracování jednoho digitalizovaného obrazu stránky (desky, přídeští) a zahrnuje v sobě vlastní digitalizaci a veškeré další práce spojené s řádným zařazením do finálního digitálního dokumentu, tedy zejména:

- snímání obrazu digitální kamerou
- úpravu základního digitálního obrazu, aplikace barevné kalibrace, ořez
- vytvoření dalších čtyř obrazů pro nižší kvalitové hladiny, potřebných pro tvorbu kompletního dokumentu dle vydaných doporučení
- spojení s předem připravenými popisnými daty do SGML dokumentu ve formě DOBM.
- kontrola kompletnosti a bezrozpornosti vytvořených popisů a obrazů.
- zhotovení 4 sad kopií, a to dvou v uživatelské kvalitě a dvou v kvalitě archivní ve smyslu doporučení.
- kontrola kvality CD včetně protokolu s výsledky měření.

Takto vytvořený produkt je SGML dokumentem, jehož vlastnosti respektují definici HTML a navíc také doporučení UNESCO pro projekt „Paměť světa“ (DOBM).

Pro plné využití existujících kapacit a jejich údržbu je třeba podprogram financovat z centrálních zdrojů formou účelově vázané dotace Národní knihovně ČR ročně ve výši 8 milionů Kč.

To umožní digitalizovat až 112 tisíc stran rukopisů za jediný rok. Přesný objem je závislý na tom, zda bude digitalizace probíhat na pracovišti v Klementinu nebo na místě uložení rukopisů, kdy je cena vyšší.

Vyhodnocení ekonomické efektivnosti podprogramu

Realizace programu VISK 6 umožní zajistit ochranu nenahraditelného a finančně nevyčísitelného národního a světového kulturního bohatství. Vzácné dokumenty dochované na teritoriu naší republiky již nebudou vystaveny kontaktu s uživateli a s tím související akcelerací degradačních změn v materiálech, z nichž byly zhotoveny. Některé z nich jsou v důsledku dlouholetého používání ve velmi špatném stavu, proto je jejich digitalizace často i jediným možným způsobem zpřístupnění.

Zabezpečením digitálního přístupu k nim bude možno jejich stav zakonzervovat a fyzicky je stabilizovat. Zároveň se dramaticky zvýší okruh jejich možných uživatelů a tyto dokumenty se skutečně stanou dostupné komukoli na světě. Tím dojde v případě vzácných dokumentů cizí provenience i k jejich re-integraci do původních kulturních oblastí, kde vznikly, což je velmi vysoce oceňováno v našem programu i dnes ze strany UNESCO. Program současně umožní výraznější prosazení české kultury v mezinárodním prostředí.

Financováním programu v uvedeném období bude Česká republika příkladně realizovat program UNESCO Paměť světa, k čemuž se jako členská země zavázala. V rámci evropských iniciativ půjde pak o velmi progresivní a průkopnický program, který při využití síťového zpřístupnění po Internetu bude ukazovat cestu i ostatním.

Financování zhodnotí již nemalé prostředky do programu vložené, a to nejen do hardware, ale i do vývoje standardů, nástrojů a programových prostředků pro oblast digitalizace, jakož i do souvisejícího výzkumu v oblasti médií a digitálního obrazu.

Pravidla pro předkládání žádostí a výběr účastníků a akcí podprogramu

Okruh účastníků

Programu Memoriae Mundi Series Bohemica se mohou účastnit všechny tuzemské instituce, které vlastní vzácné historické fondy.

Podmínky účasti

Podmínkou účasti je souhlas těchto institucí se zpřístupněním digitálních dokumentů veřejnosti a s jejich archivací v digitálním archivu Národní knihovny ČR. Z technického hlediska je podmínkou dodržení standardů doporučených UNESCO pro program Paměť světa, tj. metadatového formátu DOBM (aplikace SGML), příp. jeho pokračovatelů, a datových obrazových formátů obsažených v příslušných oficiálních doporučeních

Toto je garantováno centrálním financováním programu prostřednictvím Národní knihovny ČR v souladu s důvodovou zprávou ke kulturní politice vlády ČR.

Výběr účastníků

Při Národní knihovně ČR bude ustavena odborná komise, která bude posuzovat návrhy jednotlivých institucí, případně doporučovat k digitalizaci i další

významné dokumenty. Tímto bude obsahově koordinována vhodnost zařazení jednotlivých vzácných dokumentů do podprogramu. Komise bude zohledňovat doporučení vzniklá a vznikající na půdě programu UNESCO Paměť světa, zejména v rámci práce Mezinárodní poradní komise a jejích subkomisí.

7 Národní program mikrofilmování a digitálního zpřístupňování dokumentů ohrožených degradací kyselého papíru - *Kramerius*

Cíle podprogramu

Cílem národního programu *Kramerius* je záchrana a zpřístupnění bohemických dokumentů tištěných na kyselém papíru, jejichž existence je ohrožena rozpadem (křehnutím) papírového nosiče. Špatný fyzický stav především starších novin a časopisů v současné době výrazně omezuje využívání této součásti národního kulturního bohatství, u převážné části titulů znemožňuje meziknihovní výpůjční službu i zhotovování kopií pro uživatele a vylučuje perspektivu uchování takto poškozených dokumentů pro budoucnost.

Realizace národního programu umožní:

- a) postupné převedení nejvíce ohrožených dokumentů na **mikrofilm**, který zajistí jejich trvalé uchování
- b) **digitalizaci mikrofilmu**, jíž se vytvoří kopie pro zpřístupňování pomocí Internetu, lokální sítě a CD-R médií. Dokumenty, které jsou k dispozici uživatelům pouze v sídle knihovny, případně jsou již zcela vyřazeny z knihovnických služeb, tak budou dostupné prostřednictvím Internetu, elektronických služeb, nebo jako výpůjčka CD-R média nebo mikrofilmu.

Výstupem programu budou archivní negativy mikrofilmovaných dokumentů a digitální kopie. Digitalizované dokumenty budou dostupné uživatelům prostřednictvím Internetu, nebo prostřednictvím kopií digitálních dokumentů na CD-R médiích a v případě jednotlivých stran a částí dokumentů také prostřednictvím elektronického dodávání dokumentů. Knihovny, které vytvoří technické podmínky, budou moci zpřístupňovat digitální dokumenty prostřednictvím lokální sítě.

Plánované financování podprogramu v letech 2000 – 2003

VISK 7	2000	2001	2002	2003	2000 až 2003
Investice	0,000	0,850	0,850	3,750	5,450
Neinvestice	0,000	2,069	2,069	3,130	7,268
Celkem	0,000	2,919	2,919	6,880	12,718

V současné době neexistuje jiný způsob zachování ohrožených dokumentů mimo **reformátování** (mikrofilmování, digitalizace) a **hromadného od-**

kyselování; technologie zmíněná na druhém místě však vyžaduje náklady řádově v desítkách mil. Kč, přičemž její pozitivní výsledky jsou dosud řadou odborníků diskutovány.

U dokumentů ohrožených kyselým rozpadem papíru je specialisty celosvětově uznávána a doporučována tzv. **hybridní metoda** spočívající v propojení mikrofilmování a digitalizace.

V první fázi je třeba zabezpečit obnovu a rozvoj technického vybavení mikrografických pracovišť Národní knihovny ČR (NK ČR), Moravské zemské knihovny (MZK), Státní vědecké knihovny v Plzni (SVK Plzeň) a Státní vědecké knihovny v Olomouci (SVK Olomouc), zajišťujících mikrofilmování dokumentů z fondů těchto knihoven a digitalizaci zhotovených mikrofilmů, a na základě schválených projektů též mikrofilmování dokumentů ve správě dalších institucí.

Tato činnost si kromě účelové dotace MK ČR vyžádá náklady (režie, větší část mezd) hrazené ze zdrojů zúčastněných institucí.

Ve druhé fázi bude třeba v součinnosti s realizací programu VISK 4 budovat ústřední dokumentový server veřejných knihoven, který by umožnil ve větším rozsahu zpřístupňovat digitalizované dokumenty na Internetu.

Vyhodnocení ekonomické efektivity programu:

Podprogram VISK 7 navazuje a rozvíjí výsledky obdobného programu, který byl realizován v rámci výzkumu a vývoje. Ekonomickou efektivnost je obtížné finančně vyjádřit vzhledem k neexistenci parametrů exaktně hodnotících informační a kulturní přínos dokumentů, které náležejí k národnímu kulturnímu dědictví, za předpokladu, že budou pomocí hybridní metody uchovány a zpřístupněny.

Minimální předpokládaný počet zachráněných a plně uživatelsky zpřístupněných svazků v programu VISK 7: 2001 - 463 svazků, 2002 - 463 svazků, 2003 - 723 svazků.

Tituly, které pro projekt VISK 7 připadají v úvahu, jsou již částečně vyjmuty z výpůjčního režimu většiny knihoven na území ČR; zbývající svazky by bez navrhovaných opatření bylo nutno během nejbližších několika let do roku 2004 rovněž vyřadit.

Pravidla pro předkládání žádostí a výběr účastníků a akcí programu

Okruh účastníků

Podprogram VISK 7 je určen knihovnám, které již mají vlastní mikrografické a digitalizační pracoviště, kterým umožní zajištění provozu a dalšího rozvoje. Dále je program určen ostatním institucím, které spravují knižní sbírky ohrožené degradací. Tyto instituce se mohou na základě zpracovaného projektu ucházet o financování převodu svých fondů na mikrofilmy a do digitálního formátu.

Dále bude program sloužit knihovnám a institucím spolupracujícím na národním programu v rámci **Pracovní skupiny pro ochranné reformátování CASLIN**⁶. Konečně je program určen všem institucím a individuálním uživatelům, kteří budou využívat digitalizovaných dokumentů (např. prostřednictvím Internetu) a jejich kopií.

Podmínky účasti a výběr účastníků

Část finančních prostředků bude rozdělena jako účelová dotace na zajištění provozu pracovišť v Národní knihovny ČR, Moravské zemské knihovny, Státních vědeckých knihoven v Plzni a Olomouci, zbytek bude pak poskytnut dalším institucím na základě předložených projektů reformátování a výběrového řízení. Výběr projektů pro realizaci provede Pracovní skupina pro ochranné reformátování CASLIN (PSPOR), která bude rovněž rozhodovat o užití všech finančních prostředků. Tato pracovní skupina bude plnit úlohu odborné rady programu.

NK ČR spolu s PSPOR má v podprogramu VISK 7 koordinační a metodickou roli z hlediska kvality a formálního vybavení mikrofilmů, kvality obrazových souborů a dodržování doporučených standardů v případě vytváření metadat.

Přednostně budou schvalovány projekty s finanční spoluúčastí navrhovatele a projekty splňující výše uvedená kritéria.

Finanční prostředky poskytnuté na provoz mikrografických zařízení budou využity výlučně na mikrofilmování fondů uvedených knihoven. Podle výše finančních prostředků bude PSPOR určovat dokumenty, které budou mikrofilmovány a ty budou evidovány v centrální evidenci matričních negativů v NK ČR. Objem zhotovených mikrofilmů musí odpovídat objemu finančních prostředků na mzdy a materiál. Kontrolu bude provádět také PSPOR. O využití finančních prostředků vypracují jednotlivé knihovny zprávu a předloží PSPOR a MK ČR.

Prostředky na realizaci projektů obdrží vybraní předkladatelé jako účelově vázanou dotací. Mikrofilmování se bude realizovat na některém mikrografickém pracovišti a digitalizace v NK ČR. V projektu musí být uvedeno příslušné pracoviště, se kterým musí být projekt projednán. Pokud bude mikrofilmování zajišťováno mimo uvedená pracoviště, musí zhotovitel prokázat respektování výše uvedených norem a doporučení. V projektu musí být požadované finanční prostředky rozděleny na investiční a neinvestiční, z toho na materiál, mzdy a služby. Knihovny, které budou projekt realizovat, musí mít možnost přijmout pracovníka na dohodu, nebo do pracovního poměru na dobu určitou. Z prostředků projektů budou jen výjimečně hrazeny nákupy investic (počítače, programy, zpětně zvětšující přístroje a pod.). Při zhotovování mikrofilmů musí být dodrženy přísl. normy ISO, zejména ISO 4087:199(E).

⁶ Czech and Slovak Library Information Network – mezinárodní program iniciovaný americkou Mellonovou nadací, který je realizován od roku 1992.

Dále se žadatel zavazuje, že bude při realizaci projektu dodržovat následující zásady:

- koordinovat svou práci s činností ostatních pracovišť,
- spolupracovat na tvorbě společné centrální databáze záznamů reformátovaných dokumentů,
- budovat evidenci ohrožených dokumentů a dbát o jejich prioritní převod na náhradní médium
- zpřístupňovat uživatelské kopie reformátovaných dokumentů a zajišťovat služby,
- napomáhat při ochranném reformátování ohrožených titulů např. zápůjčkami dokumentů nebo poskytnutím bibliografických informací,
- dlouhodobě uchovávat archivní kopie reformátovaných dokumentů v souladu s doporučeními normy ISO.

Archivní kopie reformátovaných dokumentů vytvořených v rámci tohoto programu se považují za součást národního kulturního dědictví a zůstávají v majetku institucí vlastnících originální dokumenty.

8 Elektronické informační zdroje

Cíle podprogramu

Charakteristika podprogramu

Mezi nejdůležitější úkoly knihoven (veřejných nebo veřejnosti přístupných) patří zpřístupňování informací o stavu světového poznání všem občanům ve smyslu zajištění všeobecného práva na informace podle Listiny základních práv a svobod, čl. 17, odst. 2, 4 a 5 a současně zabezpečení potřeb čtenářů a uživatelů v oblasti vzdělávání, celoživotního vzdělávání, profesní činnosti, podnikání a kulturních a společenských aktivit.

V posledních letech však knihovny nemohou tento úkol kvalitně a v dostatečné míře plnit. Důvodem je růst cen informačních zdrojů a současné omezování (nebo stagnace) finančních prostředků určených na akviziční činnost knihoven. Důsledkem je mimořádný nárůst požadavků na mezinárodní meziknihovní výpůjční služby a tím další finanční zatížení rozpočtů knihoven. Není možné vytvářet konsorcia za účelem finančně výhodnějšího zpřístupňování především plnotextových databází periodik. Nelze v plné míře využít možnosti současných informačních a komunikačních technologií, v zahraničí zcela běžně používaných. Dlouholetý pokles v doplňování fondů knihoven (především odborných tištěných periodik) vede ke snižování úrovně vědecko-výzkumné práce, vzdělávání jako přípravy na povolání, celoživotního vzdělávání, společensko-kulturních aktivit atd.

Základní cíle

Cílem programu je vytvoření koordinovaného systému veřejných informačních služeb s co nejširším dopadem na všechny skupiny uživatelů knihoven a také zajištění rychlého a efektivního zpřístupňování požadovaných informací (především z periodické literatury, dokumentů encyklopedického charakteru, právních informací atd.), jak českých tak i zahraničních, s využitím možností moderních informačních a síťových technologií. V případech účelného zdůvodnění je žádoucí zajištění multilicenčních (skupinových nebo celostátních) přístupů k elektronickým informačním zdrojům. Program VISK 7 bude velmi těsně provázán s programem EDU 8 – Informační zdroje ve vzdělávání, který je garantován MŠMT.

Postup realizace cílů

Název	specifikace	termín
multilicenční přístupy	analýza a vyhodnocení požadavků knihoven na multilicenční zpřístupnění elektronických informačních zdrojů, sjednání licenčních podmínek s producenty databází, příprava konsorciální smlouvy	30.4.2001
vyhlášení programu pro veřejné knihovny	požadavky knihoven na koordinované získání chybějících informačních zdrojů různě oborově zaměřených v tištěné i elektronické podobě	30.3.2001
zpracování a uchování elektronických inf. zdrojů	vytvoření knihovnických standardů pro unifikované zpracování elektronických inf. zdrojů (výchoziskem jsou AACR2 a UNIMARC), příprava metodiky a zajištění školení pro zpracovatele	31.12.2001
práce s uživateli	prezentace přístupných databází, školení k využívání databází (vyhledávání, rešeršní techniky apod.)	30.10.2001
průběžné vyhodnocování využívání inf. zdrojů a zveřejňování jeho výsledků	průzkumy mezi různými skupinami uživatelů, prezentace v odborném knihovnickém tisku	průběžně

Výstupem z programu bude zajištění rychlé a efektivní dostupnosti informací pro širokou uživatelskou veřejnost různé úrovně podle dosaženého vzdělání, odbornosti, podnikatelských i osobních zájmů. Žádoucím výstupem bude průběžné vyhodnocování využívání informačních zdrojů. Výsledky budou zhodnoceny v návaznosti na VISK 3 a VISK 9.

Program bude zaměřen především na veřejné nebo veřejně přístupné knihovny, s možným ohledem na jejich funkce a postavení v rámci místa působení, regionu nebo euroregionu.

Plánované financování podprogramu v letech 2000 – 2003

VISK 8	2000	2001	2002	2003	2000 až 2003
Investice	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
Neinvestice	0,000	10,000	10,000	10,000	30,000
Celkem	0,000	10,000	10,000	10,000	30,000

Národní knihovna ČR bude při uplatňování požadavků na celoplošné licence (nebo multilicence) zastupovat ostatní knihovny při sjednávání licenčních podmínek, bude koordinovat, organizovat a metodicky řídit činnost vzniklého konsorcia.

Národní knihovna ČR bude konzultačním a metodickým centrem pro oblast databází plnotextových periodik (shromažďování informací o existenci a dostupnosti těchto zdrojů, jejich zastoupení v knihovnách ČR).

Vyhodnocení ekonomické efektivity podprogramu

Efektivita vynaložených prostředků se projeví ve zvýšení vzdělanosti, odborné, kulturní a společenské úrovně obyvatel v širokých souvislostech. Budou vytvořeny předpoklady pro zajištění všeobecné dostupnosti informací a pro rozvoj moderní informační společnosti. Stejně důležité je také zajištění podmínek pro vyrovnání rozdílů v oblastech vzdělávání, vědy, ekonomiky a kultury se zeměmi Evropské unie. Pro hospodárné a efektivní vynakládání finančních prostředků je nutno zajistit koordinaci s obdobnými programy (Informační zdroje pro výzkum a vývoj, programy připravované v rámci Státní informační politiky ve vzdělávání). Potřebné zaškolování pracovníků knihoven bude zajišťováno v rámci programu VISK 2.

Pravidla pro předkládání žádostí a výběr účastníků a akcí podprogramu

Okruh účastníků

Program je určen všem knihovnám, které poskytují veřejné knihovnické a informační služby.

Podmínky účasti a výběr účastníků

Základními podmínkami pro přidělení finančních prostředků budou:

- zajištění technických podmínek včetně kvalitního připojení na Internet (v programu se nepočítá s materiálně technickým vybavením knihoven)
- automatizované zpracování dat a dodržování knihovnických standardů (AACR2, UNIMARC, Záznam pro souborný katalog UNIMARC)
- široké a dlouhodobé zpřístupňování získaných informačních zdrojů, včetně MVS

- možnost zpracování reprografických kopií a kopií dodávaných elektronickou cestou

Zajištění průběžného (víceletého) financování je nutné a žádoucí v případě zpřístupňování plnotextových databází periodik (zachování kontinuity) a především u databází zahraniční provenience je třeba počítat s meziročním nárůstem požadovaných finančních prostředků.

V případě sjednání celoplošných licencí by bylo vhodnější poskytnout určité instituci účelově vázanou finanční částku (producenti databází nebo jejich dodavatelé požadují obvykle 1-2 kontaktní osoby, které zastupují konsorcium).

V ostatních případech bude financování realizováno prostřednictvím účelových prostředků ze státního rozpočtu poskytovaných na základě veřejné soutěže.

9 CASLIN – Souborný katalog ČR: rozvoj a provoz

Cíle podprogramu

Charakteristika podprogramu

CASLIN⁷ – Souborný katalog ČR je národní souborný katalog, jehož základním cílem je shromažďovat, zpracovávat a zpřístupňovat na Internetu informace o všech typech dokumentů v knihovnách České republiky a touto základní činností vytvořit předpoklady k **realizaci kvalitních služeb pro veřejné knihovny v celostátním měřítku**. Souborný katalog poskytuje nebo v blízké budoucnosti bude poskytovat centrálně všem knihovnám ČR následující veřejné informační služby:

- **informačně-lokační služby** – z jakéhokoliv místa s přístupem na Internet poskytuje informace o lokalizaci dokumentu (knihy, časopisy, audiovizuální dokumenty apod.) v knihovnách ČR
- **meziknihovní výpůjční služby** – prostřednictvím souborného katalogu možnost výpůjčky nebo získání kopie (např. článku v časopise) vyhledaného dokumentu v rámci služeb MVS
- **katalogizační služby** – aktivní účastníci souborného katalogu (tj. knihovny, které dodávají své záznamy do souborného katalogu) mohou využít sdílené katalogizace, to znamená, že mají možnost převzít ze souborného katalogu záznam jiné účastnické knihovny a ušetřit tak pracovní síly i finanční prostředky za zpracování svých fondů a v neposlední řadě také zkrátit dobu od získání dokumentu k uveřejnění informace o něm v katalozích pro veřejnost.

K 30.4.2000 přispívá svými záznamy do souborného katalogu 37 veřejných i odborných knihoven z celé ČR:

⁷ Czech and Slovak Library Information Network – mezinárodní program iniciovaný americkou Mellonovou nadací, který je realizován od roku 1992.

- všechny státní vědecké knihovny včetně MZK v Brně
 - všechny ústřední odborné knihovny (lékařská, zemědělská, pedagogická apod.)
 - knihovny ústavů Akademie věd ČR včetně Knihovny AV ČR
 - univerzitní a vysokoškolské knihovny
 - veřejné knihovny
- CASLIN - Souborný katalog ČR je přístupný na adrese www.caslin.cz.

Základní cíle

- Zajistit pohotové a efektivní vyhledávání informací o dostupnosti knihovních fondů v knihovnách a informačních institucích na území ČR
- Zefektivnění, zrychlení a zkvalitnění meziknihovních výpůjčních služeb a služeb dodávání dokumentů v knihovnách ČR
- Racionalizace zpracování knihovních fondů v knihovnách ČR poskytováním služeb sdílené katalogizace
- Redukce objemu katalogizačních prací v knihovnách ČR

Postup realizace cílů podprogramu

K realizaci výše uvedených služeb je nezbytné **vytvořit odpovídající technické a technologické podmínky**. Původní předpoklad byl, že ke stávajícímu knihovnickému systému budou vytvořeny pouze pomocné programy. S kvantitativním růstem záznamů se však zvyšovala náročnost správy souborného katalogu a ukázalo se, že není schopen poskytovat veřejné informační služby v takové kvalitě, jaká je nezbytná. Bylo tedy **rozhodnuto vyvinout pro souborný katalog vlastní software**, který by přesně odpovídal potřebám budování centralizovaného souborného katalogu jako základního informačního zdroje pro knihovny v ČR.

- **1.fáze: *doladění již fungujícího softwaru především na základě připomínek a zkušeností účastníků, kteří souborný katalog využívají***

Od 1.1.2000 je souborný katalog zpřístupněn pod novým softwarem a každý, kdo do katalogu vstoupí má možnost se vyjádřit k jeho funkčnosti a uživatelskému designu. Správce připomínky pragmaticky zpracovává a připravuje jejich zadání pro softwarovou firmu, která aplikace pro souborný katalog vyvíjí. Vzhledem k tomu, že nebylo možné věnovat testování ukončených aplikací pro souborný katalog tolik času kolik by tento náročný projekt vyžadoval, je první krok programu velmi důležitý. Jeho základním výsledkem bude zkvalitnění funkcí zajišťujících informačně-lokační služby a sdílenou katalogizaci. Termín: 30.11.2000

- **2.fáze: *rozšíření informační základny souborného katalogu a rozvoj MVS***

Vývoj a úpravy aplikací pro různé druhy dokumentů, které budou přijímány do souborného katalogu, čímž dojde k rozšíření informační základny

pro poskytování MVS. Vývoj a úpravy aplikací umožňujících snadnou a rychlou realizaci MVS v rámci ČR. Termín: 31.10.2001

- **3.fáze: rozvoj a zkvalitnění služeb souborného katalogu pro knihovny ČR**
Vývoj a úpravy aplikací, které ve svém důsledku povedou ke zkvalitnění funkčnosti souborného katalogu jako informačního zdroje: propojení záznamů s bází národních autorit, zavedení protokolu Z39.50, propojení záznamů časopisů s plnými texty zpřístupněnými na Internetu aj. Je zřejmé, že další úpravy softwaru bude nezbytné provádět v souvislosti s rychlým rozvojem informačních technologií tak, aby knihovny souborný katalog i v budoucnu využívaly jako kvalitní základny pro poskytování veřejných informačních služeb.

Termín: závisí na velikosti přidělených finančních prostředků

Plánované financování podprogramu v letech 2000 – 2003

Poskytnuté finanční prostředky budou účelově vázány na provoz a vývoj souborného katalogu, jehož správcem je Národní knihovna ČR.

VISK 9	2000	2001	2002	2003	2000 až 2003
Investice	0,000	0,180	1,000	0,180	1,360
Neinvestice	0,300	0,821	0,757	0,821	2,699
Celkem	0,300	1,001	1,757	1,001	4,059

Vyhodnocení ekonomické efektivity podprogramu

Výstupem podprogramu bude možnost získání informace o primárních fondech knihoven-účastníků souborného katalogu na jednom místě bez nutnosti vstupu do jejich lokálních katalogů. Program přímo navazuje na VISK 5, kdy souborný katalog zpřístupňuje také záznamy, které jsou výsledkem retrospektivní konverze katalogů účastnických knihoven. Program výrazně rozšíří a zkvalitní spektrum služeb poskytovaných v návaznosti na VISK 3. Dobře fungující souborný katalog je základním nástrojem efektivního vyhledávání informací o dostupnosti informačních zdrojů existujících v českých institucích. Souborný katalog zintenzivní využití knihovnických fondů a umožní efektivní sdílení informačních zdrojů mezi knihovnami. Zároveň je i dobrým koordinačním nástrojem pro akvizici knihoven, která se tím zefektivňuje. Služba sdílené katalogizace umožní podstatnou redukci vlastní katalogizace dokumentů v jednotlivých knihovnách ČR. Jednou vytvořený kvalitní katalogizační záznam budou moci zúčastněné knihovny převzít do svého katalogu.

Pravidla pro předkládání žádostí a výběr účastníků a akcí podprogramu

Okruh příjemců programu

Program si klade za cíl vytvořit co nejširší informační zdroj o obsahu knihovnických fondů knihoven v ČR, proto je souborný katalog otevřen všem knihov-

nám, které jsou schopny a ochotny respektovat standardy povinné pro zpracování záznamů pro souborný katalog.

Národní knihovna ČR jako správce souborného katalogu zaručuje při vývoji softwaru pro souborný katalog dodržování všech přijatých standardů a podobně jako VISK 5 předpokládá u účastníků souborného katalogu:

- dobrou úroveň katalogizace v současnosti i minulosti, respektování standardů, zkušenosti s automatizací
- ochotu poskytnout výsledné bibliografické záznamy zdarma do CASLIN – Souborného katalogu ČR
- ochotu zpřístupnit primární dokumenty v rámci MVS
- využití existujících bibliografických záznamů (Česká národní bibliografie a další dostupné zdroje) a připojení vlastních holdings k již existujícím záznamům v CASLIN - SK ČR, nikoli multiplicitní tvorba záznamů týchž dokumentů
- ochotu spolupracovat na tvorbě a údržbě záznamů autorit